

KØBENHAVNS MUSEUM, 2016

Vestergade/Rådhuspladsen

KBM 4081

Slots- og Kulturstyrelsens J.nr.: 2015-7.24.02/KBM-0001

Vestervold Kvarter, Københavns Sogn, Sokkelund Herred,
Københavns Amt,

Sted- og Sb-nummer: 020306-610

Niels H. Andreasen

KØBENHAVNS MUSEUM
MUSEUM OF COPENHAGEN

Københavns Museum
Vesterbrogade 59
1620 København V
Telefon: +45 33 21 07 72
E-mail: museum@kff.kk.dk
Københavns Museums hjemmeside: www.copenhagen.dk
© Københavns Museum 2016

Forsideillustration: Hjørneejendommen Vester Voldgade 39 - Vestergade 32 (Hotel Bellevue), ca. 1900-1910.
Københavns Museum.

Indholdsfortegnelse

1	Abstract	5
2	Undersøgelsens forhistorie	6
3	Administrative data og udgravningsdata	8
3.1	Administrative data	8
3.2	Udgravningsdata	8
4	Kulturhistorisk baggrund og områdets naturforhold	10
4.1	Kulturhistorisk baggrund	10
4.2	Topografi, terræn og undergrund	11
5	Centrale problemstillinger	11
6	Udgravningsmetode	12
6.1	Arkæologisk udgravningsmetode	12
6.2	Målesystem	12
6.3	Fundindsamling og -håndtering	12
6.4	Digital registrering og lagring	12
7	Undersøgelsens resultater	13
8	Fremtidigt arbejde	13
9	Litteraturliste	13

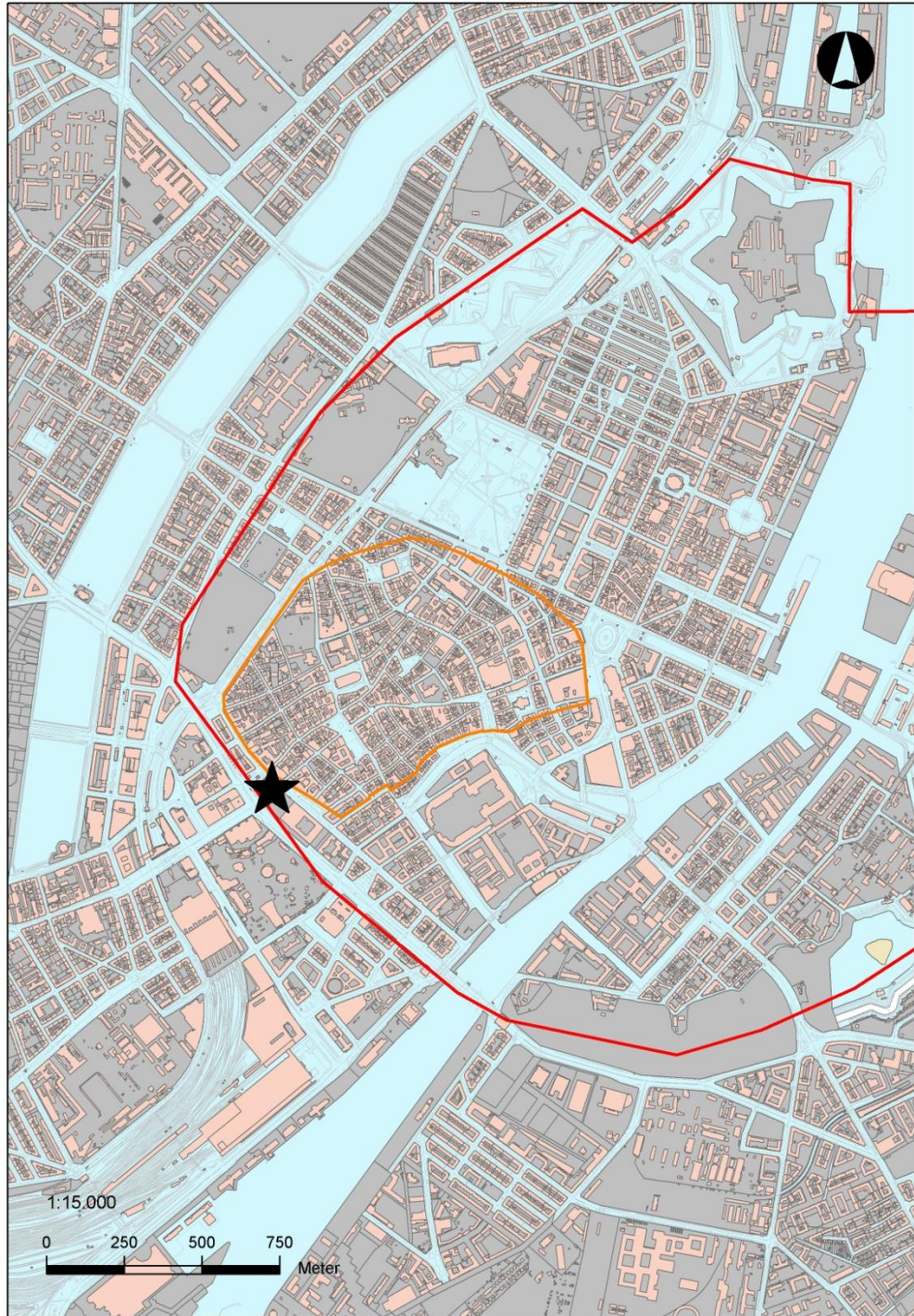

Fig. 1. Kort over København med markering af undersøgelsesområdet.

1 Abstract

I forbindelse med overvågning af jordarbejde under nedlægning af fjernvarme i den nordlige del af Rådhuspladsen og sydvestlige ende af Vestergade fandtes ingen anlæg eller kulturlag af arkæologisk interesse. Området var markant forstyrret og opfyldt ser ud til at være af nyere dato.

Arkæologiske perioder:

Anlæg og fund:

Nøgleord: Rådhuspladsen, Vestergade, Vester Voldgade

English

No features or artefacts of archaeological significance were uncovered in the course of trenching for a gas main in the north part of the City Hall Square and in the southwest end of Vestergade. In many areas the fill of the trench was very mixed as a result of previous service pipe-laying and the stratigraphy shows that the area has been extensively backfilled in modern times.

Archaeological periods:

Features and finds:

Keywords: Rådhuspladsen, Vestergade, Vester Voldgade

2 Undersøgelsens forhistorie

HOFOR skulle nedlægge fjernvarme i gaden langs Vester Voldgade i det nordlige hjørne af Rådhuspladsen (nr. 45 og 47) og et stykke ned ad Vestergade (nr. 33-39 og 26-28). HOFOR ønskede i den forbindelse et arkæologisk tilsyn.

Arbejdet foregik i et område som fra middelalderen og frem til 1800-tallet har udgjort byens vestlige grænse og forskellige generationer af byens befæstning har ligget på arealet i over 500 år. Desuden er området af Slots- og Kulturstyrelsen udpeget som kulturarvsareal.

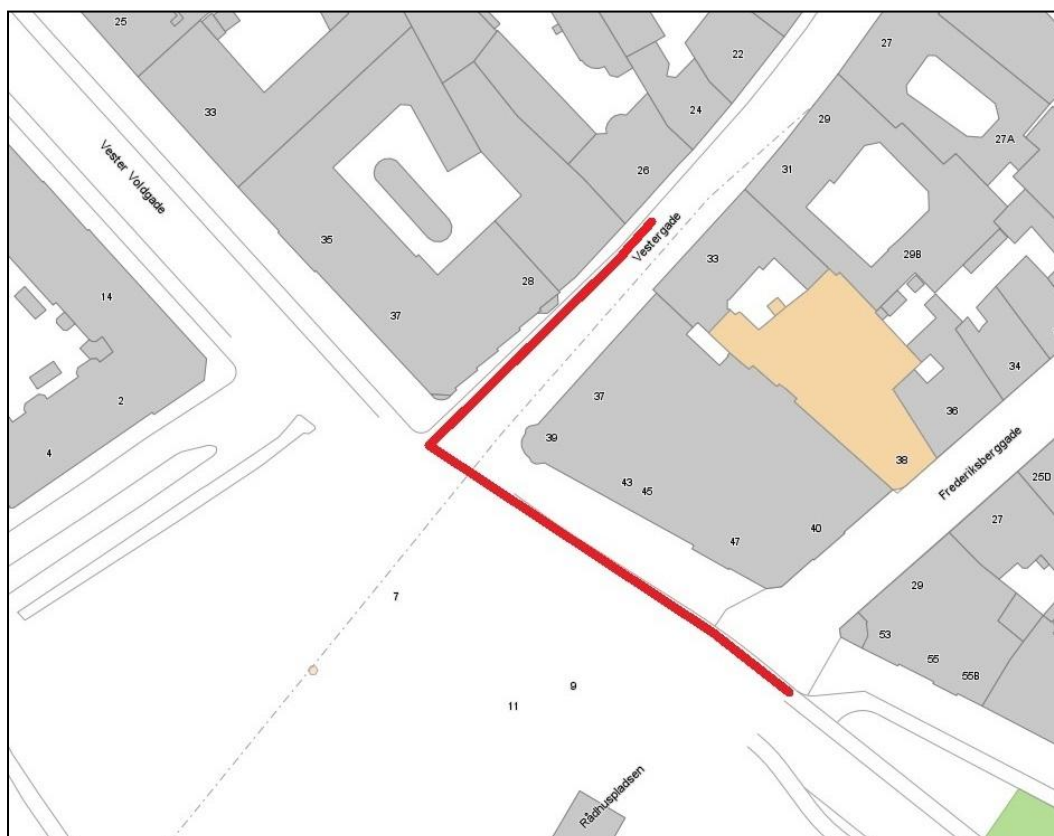
En del af traceet er forstyrret, men museet skønnede på baggrund af tidligere tilsyn på den aktuelle strækning at især tracé-delen i Vestergade og i de sydligste dele af Vester Voldgade ville have markant arkæologisk interesse. Tracéet i Vestergade var 37 m langt, 1,1 m bredt og gennemsnitligt 1,3 m dybt og på Rådhuspladsen i forlængelse af Vester Voldgade var tracéet 69m langt, 0,8 m bredt og 2,5 m dybt. Med den samlede længde grøft på 106 m ville der blive berørt anslået 191 m³ jord. Selve opgravningen blev af HOFOR estimeret til at vare 23 dage.

Der er ved udgravningerne i forbindelse med Metro Cityringen på Rådhuspladsen fundet massive rester af befæstningen fra forskellige perioder, blandt andet byporte, voldgrave og broen som løb over voldgraven og ind gennem den middelalderlige byport i krydset mellem Vestergade/Vester Voldgade. Der blev også fundet bebyggelseslevn fra tidlig og højmiddelalder i området form af blandt andet gruber, gadeflader og gulvlag. På det aktuelle stykke af Vester Voldgade/Rådhuspladsen fandtes i 1902 brønde og trævandledninger, en lergrav og en latrinkule.

I karréen mellem Vestergade og Frederiksberggade, som grænser op til ledningsgrøften, er der gjort en række fund fra det ældste København i forbindelse med undersøgelser af Skt. Clemens kirke og kirkegård.

KBM/sb-nr.	Lokalitet	År	Beskrivelse
KBM3827	Rådhuspladsen	2015	Omfattende udgravning af Vesterport, vandmølle, trævandrør, kirkegård, brønde, gruber, vejlag, o.a
KBM3621	Rådhuspladsen	2008	I udgravningen tæt på den sydlige del af Vestergade fandtes spor efter metalbearbejdning samt en eller to brønde.
020306-382	Vestergade 33	2007	Grave fra Sankt Clemens kirkegård 1100-1536
KBM2366	Vestergade 29-31	2001	Arkæologisk undersøgelse af område ved Sankt Clemens Kirkegård, fund af middelalder kirkegårdsafgrænsning, skeletter, affaldsgruber og en enkelt renæssancebrønd.
020306-105	Xxx	1991	Der blev påtruffet et svært fundament af granit, bredde 1,2 m, som antages at være vestenden af Skt. Clemens kirke, sandsynligvis en senere forlængelse (2. del af 1200-tallet). Vest for fundamentet blev lokaliseret et stort antal jordgrave samt fire murede grave.

Tabel 1. Tidligere arkæologiske observationer i området.

Figur 2. Oversigtskort med markering af ledningsgrøften.

3 Administrative data og udgravningsdata

3.1 Administrative data

17.12.2014 Museet modtager ledningsplaner fra HOFOR.

5.1.2015 HOFOR meddeler museet, at der ønskes et arkæologisk tilsyn.

12.1.2015 Museet modtager Slots- og Kulturstyrelsens godkendelse af budgettet.

10.2.2015 Museet modtager HOFOR's godkendelse af budgettet.

29.4.2015 Museets tilsyn starter.

Bygherre på projektet var HOFOR A/S, der ligeledes, som bygherre, bekostede undersøgelsen jf. Museumslovens § 26 stk. 2, 1. pkt. om arkæologiske undersøgelser i forbindelse med bygge- og anlægsarbejder.

Entreprenør på projektet var Aarsleff-Kamco.

Beretningen og kommunikation med HOFOR, Kulturstyrelsen og andre involverede parter forbundet med undersøgelsen er at finde i museets interne sagsregistrering (3306) og i kommunens dokumenthåndteringssystem e-Doc (2015-0005246). Beretningen ligger endvidere på museets arkivdrev. En elektronisk kopi af beretningen fremsendes til Slots- og Kulturstyrelsen og til bygherre.

3.2 Udgravningsdata

Anlægsarbejdet blev igangsat uden at museet var informeret. Det betød, at stort set hele grøften i Vester Voldgade var blevet gravet uden at museets arkæologer havde haft mulighed for at overvåge arbejdet.

Arbejdet blev endvidere udført om natten, hvilket kraftigt reducerede mulighederne for at gøre brugbare iagttagelser.

Den arkæologiske overvågning bestod af tre tilsynsbesøg i perioden 29. april - 4. maj 2015 og blev udført af Københavns Museum (KBM) ved arkæologerne Ed Lyne og Niels H. Andreasen. Sidstnævnte var udgravningsleder og stod for udførelse af beretningen.

KBM-nr. og internt journalnr.	KBM 4081, int.sagsnr. 3306
Slots- og Kulturstyrelsen journalnr.	2015-7.24.02/KBM-0001
Amt	København
Herred	Sokkelund
Kommune	København
Kvarter	Vestervold
Sogn	Vor Frue Sogn
Periode for feltarbejde	29.4.2015 – 4.5.2015
Arkæologer	Ed Lyne, Niels Andreasen
Areal (m2) samt % af område	96 m ²
Volume (m3) samt & af område	191 m ³
Koordinatsystem	DKTM 3
Højdesystem	DVR 90
X-koordinater	651497
Y-koordinater	1172752
Meter over havet	6,12–7,05
Bygherre	HOFOR A/S
Hovedentreprenør	Aarsleff-Kamco

Tabel 2. Administrative data og udgravningsdata.

4 Kulturhistorisk baggrund og områdets naturforhold

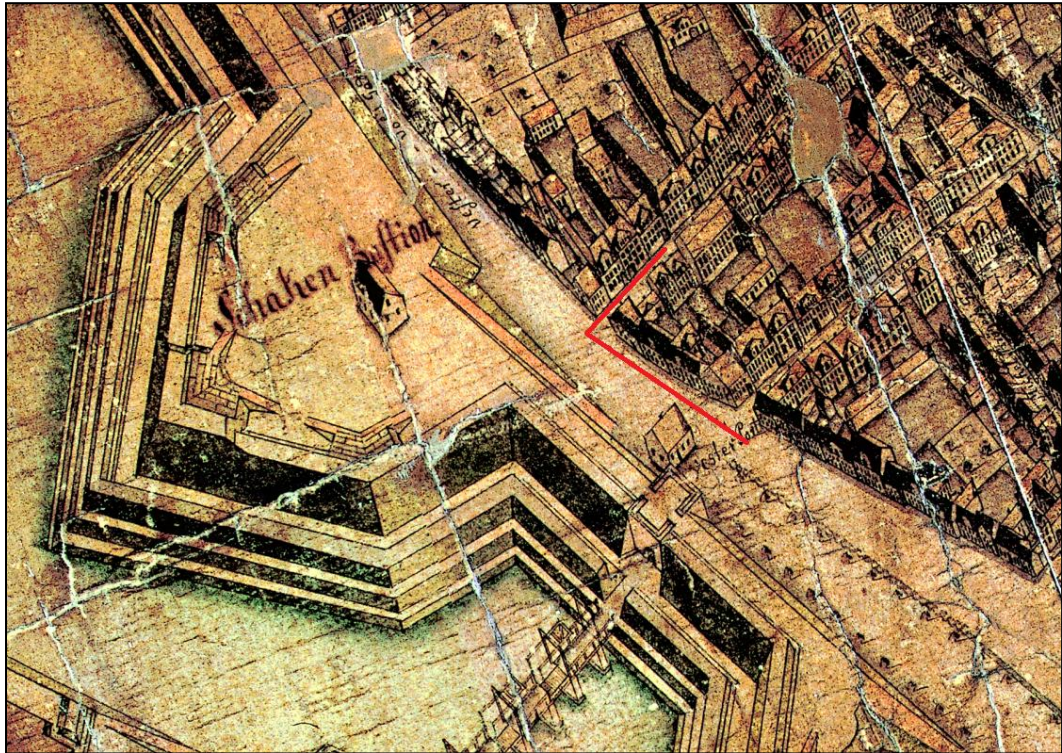
4.1 Kulturhistorisk baggrund

Vestergade, eller en gade i et tilsvarende forløb, ser ud til at have eksisteret fra anlæggelsen af det tidlige København. Den vestlige del af denne gamle forbindelse fra Gammeltorv til byens vestre port nævnes i Roskildebispens Jordebog fra 1377 som "gaden ved Vesterport" (Fabricius 2006: 51). Muligvis har Vesterport på dette tidspunkt været relativt nyopført. Det nuværende navn kendes tidligst i 1438 i formen Vestræ gade (Jørgensen 1999, 322)

Vestergade var den hovedgade, hvorved man kom ind i København og det var her bønderne kom ind i byen, når de skulle afsætte deres varer på byens torve, eller købe ind hos Københavns købmænd. Selvom byporten blev flyttet sydpå i 1668 - således at Vestergade nu udmundede ved Schacks Bastion - var det stadig Vestergade, der var byens indfaldsvej fra vest. Derfor opstod der en række købmandsgårde i Vestergades ulige numre, og værtshuse og gæstgiverier i Vestergades lige numre. Men Vestergade var også oprindeligt smedenes gade ("Smedjegade") og fra 1800-tallet også Københavns "tobaksgade", hvor der kunne købes cigarer og pibetobak.

I forbindelse med udgravningen af Rådhuspladsen kunne det konstateres, at Vestergades gamle belægning indeholdt mange slagter. I den forbindelse er det interessant, at der har ligget mange smedjer i Vestergade (Smedjegade) området og at gaderne blev belagt og vedligeholdt (i hvert fald efter middelalderen) af områdets matrikelejere (Wiene 2010).

Vester Voldgade var oprindelig en vej langs indersiden af volden mellem Jarmers Plads og havnen. Selve volden og voldgraven omtales tidligst i 1377 (på latin), mens navnet "Vester Voldgade" nævnes tidligst i 1691. Strækningen fra Jarmers Plads til havnen har siden 1700-tallet navnemæssigt været afbrudt af først Hørtorvet, siden Halmtorvet og endelig siden 1893 Rådhuspladsen (Jørgensen 1999, 323-324).

Figur 3. Udsnit af Geddes eleverede kort fra 1761 med grøfterne markeret med rødt.

4.2 Topografi, terræn og undergrund

I undersøgelsesområdet er undergrunden blevet påvist flere steder. De største dybder ses i området ved Rådhuset, hvor undergrund ses helt ned til 3,5 meter under gadeniveau, svarende til 1,4 m over kote 0, mens undergrunden længere mod nord nær Jarmers Plads ses i en dybde af ca. 2 meter under gadeniveau. Svingningerne i undergrunds niveau må skyldes de oprindelige terrænmæssige forskelle, der gradvist er blevet udjævnet ved anlægsarbejde og opfyldning i udkanten af den middelalderlige bykerne fra middelalderen og fremefter.

5 Centrale problemstillinger

Den del af den højmiddelalderlige befæstning, der løb fra stranden lige syd for det nuværende Løngangsstræde, forbi Vesterport ud for Vestergades udmunding i den nuværende Rådhusplads og til Jarmers Tårn, benævnes vester vold. Der er tidligere fremkommet spor af voldgaden, som formentlig dateres til perioden før 1600-tallets begyndelse. Sporene har vist sig at kunne ligge ganske tæt under det nuværende gadeniveau, men går visse steder helt ned i en dybde af 3,5 meter. Det var blandt andet med baggrund i disse forhold, at KBM anbefalede et tilsyn på projektet.

6 Udgravningsmetode

6.1 Arkæologisk udgravningsmetode

Den arkæologiske undersøgelse blev foretaget som et tilsyn (overvågning). Det blev ført fra kanten af grøften, da det oftest viste sig umuligt at opholde sig i grøften af sikkerhedsmæssige årsager. Selve gravearbejdet udførtes med maskine, og jorden blev læsset direkte på en lastbil. Spunsen blev sat sideløbende med opgravningen.

De vanskelige overvågningsforhold under natarbejdet i en meget trafikeret del af det centrale København begrænsede markant de iagttagelsesforhold, som var betingelsen for undersøgelsen.

6.2 Målesystem

Der blev ikke foretaget indmålinger i forbindelse med tilsynet, da der ikke blev registreret nogen arkæologiske objekter. I stedet er bygherres plantegninger over projektet benyttet som udgangspunkt for lokalisering af det opgravede areal.

6.3 Fundindsamling og -håndtering

Der blev ikke indsamlet fund under tilsynet.

6.4 Digital registrering og lagring

Grøftens forløb er overført til museets registreringssystem IntraSIS på grundlag af HOFOR's tegninger. Filen er lagret under sagsnummer K2016:14.

7 Undersøgelsens resultater

Da museet var blevet informeret om opstart efter at det meste af den dybe grøft i Vester Voldgade var blevet gravet og spunset, var det ikke muligt at gøre arkæologiske iagttagelser på dette stræk.

I den mindre dybde grøft i Vestergade kunne der blot konstateres recent opfyld og funderinger for moderne vejbelægnings i hele tracéets længde.

8 Fremtidigt arbejde

På trods af de observerede forstyrrelser vurderes det, at der ved fremtidigt arbejde i arealerne op til samt ved eventuelt dyberegående arbejde inden for det undersøgte område bør foretages som minimum arkæologisk overvågning. Der formodes at være væsentlige levn tilbage, ikke mindst fra de mange faser af befæstningen, men f.eks. også af det omfattende vandledningssystem, som har gennemskåret arealet. Generelt set er bevaringsforholdene særdeles gode for organisk materiale, hvorfor det må kunne forventes, at der i fremtiden vil kunne forekomme gode fund samt konstruktioner af blandt andet træ.

Der er tillige tidligere fremkommet spor af voldgaden, som formentlig dateres til perioden før 1600-tallets begyndelse. Sporene har vist sig at kunne ligge ganske tæt under det nuværende gadeniveau, men går visse steder helt ned i en dybde af 3,5 meter. Dette er værd at bemærke ved fremtidigt arbejde inden for området, da man bør undersøge selv udgravninger, som foretages i relativt ringe dybde.

Samlet set anses de gravede rumfang for arkæologisk tømte. Underliggende og tilstødende rumfang anses fortsat for arkæologisk interessante.

9 Litteraturliste

Jørgensen, B. 1999. *Storbyens Stednavne*. Gyldendal.

Lyne, E. & H. Dahlstrøm, 2015, *KBM 3827 Rådhuspladsen – Metro Cityring Project*. Københavns Museums Arkæologiske Rapporter

Wiene, I. 2010. Vestergade. Beskrivelse af Vestergade 29-31 samt 22-28 med baggrund i arkivalier. KBM 3827. Upubliceret rapport. Københavns Museum.